

Papuci, Ewdoksia

Wazy korynckie w Polsce : cz. I : historia badań

Studia Archeologiczne 2, 17-27

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WAZY KORYNCKIE W POLSCE. CZ. I. HISTORIA BADAŃ

W Polsce znajduje się kilkadziesiąt naczyń orientalizujących wyprodukowanych w warsztatach korynckich oraz w warsztatach italskich (głównie etruskich), naśladowujących oryginalną wytwórczość Koryntu, tzw. italo-korynckich. Najpoważniejsze zbiory mają Muzea w Warszawie (47 naczyń) i w Krakowie (43 wazy); mniejsze kolekcje istnieją w innych miastach, m.in. w Poznaniu (13) i Płocku (3). Większość tych naczyń została opublikowana przez E.Bulandę, K.Bulasa i M.L.Bernhard w *Corpus Vasorum Antiquorum*¹. Ponadto interesujące nas zabytki z Poznania opracował J.Kubczak, a ceramika koryncka stanowiąca własność Zakładu Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie została omówiona w katalogu poświęconym wszystkim zabytkom archeologicznym Uniwersytetu, a opracowanym pod redakcją M.L.Bernhard w 1976 r.². Natomiast wazy korynckie z Muzeum Diecezjalnego w Płocku oraz kilka z Krakowa³ dotychczas nie doczekały się publikacji. Problem ceramiki korynckiej okresu orientalizującego był przedmiotem badań od początku XIX w. po dzień dzisiejszy. Właśnie w początkach ubiegłego wieku rodzi się naukowe zainteresowanie tą grupą ceramiki greckiej, bowiem wazami antycznymi zajmowano się już wcześniej⁴.

¹ K.Bulas, CVA, Pologne 2, Collections de Cracovie, Warszawa 1935; E.Bulanda, K.Bulas, CVA, Pologne 3, Collections diverses (Varsovie, Wilanów, Poznań, Wilno etc.), Kraków 1936; M.L.Bernhard, CVA, Pologne 5 i 9, Varsovie - Musée National, Warszawa 1963 i 1976.

² J.Kubczak, Naczynia greckie w stylu orientalizującym w zbiorach poznańskich, *Archeologia*, 11, 1956-1960 (publ. 1961), s. 161-174; Zabytki Archeologii Zakładu Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Katalog. Praca Zbiorkowa pod red. M.L.Bernhard, Warszawa-Kraków 1976, s. 164-169, nr 303-324.

³ Są to: aryballos z Muzeum Archeologicznego w Krakowie nr inw. AS/2606 oraz trzy naczynia z Muzeum Narodowego w Krakowie: aryballosy nr inw. XI-A-347 i XI-A-354 oraz alabastron nr inw. XI-A-346.

⁴ W wiekach wcześniejszych istniało pewne zainteresowanie wazami greckimi. Można nawet sięgnąć do tradycji starożytnych i przypomnieć Cyncerona, który zaleca swym agentom rozkopanie grobów w Koryncie w poszukiwaniu pięknych naczyń brązowych. W okresie średniowiecza i renesansu istnieją tylko wzmianki o znajdowanych garnkach, których używali starożytni. W dobie Odrodzenia powstają pierwsze kolekcje ceramiki. Natomiast pierwsze opracowanie poświęcone wazom greckim pochodzi z XVII w., La Chausse, *Romanum Museum*, zawarte w "Thesaurus" Graeviusa z 1690 r. Ukazało się też kilka innych publikacji wzmiankujących wazy. Problem ceramiki jako problem naukowy wyłania się dopiero w XVIII w., wraz z powstaniem archeologii. Bowiem już w czasie pierwszych badań nekropoli zwrócono uwagę na chronologię względną ceramiki. Przy-

W 1828 r. odkryto nekropole Vulci, gdzie w ciągu roku wydobyto ok. 3000 waz. Opracowaniem tych znalezisk zajęli się Edward Gerhard, dyrektor nowo utworzonego w Rzymie Instituto di Correspondenza Archeologica. Wyniki swych badań opublikował w 1831 r. w rozprawie znanej pod nazwą "Rapporto Volcente"⁵. Jest to praca, która zapoczątkowała naukowe studia nad ceramiką antyczną. Gerhard dokonał pierwszej próby klasyfikacji według kształtów naczyń oraz różnic technik wynikających z malowideł na wazach na cztery okresy:

- 1) egipski (odpowiednik orientalizującego),
- 2) archaiczny (czarnofigurowy),
- 3) doskonały (czerwonofigurowy),
- 4) dolnoitalski (Apulia, Lukania).

Należy tu nadmienić, że sława, jaka przypadła Gerhardowi w rozróżnieniu pierwszej wymienionej przez niego fazy malarstwa wazowego w 1831 r. była o tyle niezasłużona, że na 16 lat przed nim badacz polski S.K.Potocki w swej książce "O sztuce u dawnych czyli Winkelmann polski" wyraźnie zwracał uwagę na wschodni charakter tego gatunku waz⁶. Publikacja ogłoszona w języku polskim przebrzmiała bez echa w nauce. Gustaw Kramer w swej pracy "Über den Styl und die Herkunft der bemalten griechischen Thongefässe" z 1837 r. posunął naprzód badanie nad ceramiką orientalizującą ("styl egipski" Gerharda), zwracając uwagę nie tylko na przedstawienia figuralne na wazach, ale również na towarzyszące im inskrypcje. Wyróżnił dialekt i pisownię odrębną od stosowanych na wazach czarno- i czerwonofigurowych, co pozwoliło mu na określenie twórców grupy naczyń orientalizujących jako pochodzących z Koryntu.

W połowie XIX w. większość badaczy na ogół przyjęła tezy Kramera. Otto Jahn w katalogu waz z Monachium, stojąc na stanowisku Kramera, wykazał pochodzenie techniki ceramiki czarnofigurowej od orientalizującej korynckiej⁷.

W tym okresie nauka ciągle stoi na stanowisku, że ceramika orientalizująca była pierwszą fazą greckiego malarstwa wazowego. Na zmianę tego poglądu wpłynęły wykopaliska na wyspie Tene, podjęte powtórnie w latach 1843-1896 (pierwsze miały miejsce w latach 1834-1835 i 1837). Znalezione na tej wyspie naczynia zwróciły uwagę A.Conzega, który analizując ich dekorację opartą tylko na liniach i figurach geometrycznych, pozbawioną wszelkich przedstawień figuralnych i roślinnych, nazwał ją geometryczną (1870). Zaobserwował on, że wazy tego okresu znajdowane były w głębszych

kładem były poszukiwania Stanisława Kostki Potockiego i jego obserwacje na ten temat; por. M.L.Bernhard, Stanisław Kostka Potocki, kolekcjoner waz greckich, Meander, VI, 1951 s. 431-433; ead., Greckie malarstwo wazowe, Wrocław-Warszawa-Kraków 1966, s. 90-92.

⁵ E.Gerhard, Rapporto Volcente, Ann.Inst., 3, 1831.

⁶ St.Kostka Potocki, O Sztuce u Dawnych czyli Winkelmann polski, t. 2, Warszawa 1815, s. 45.

⁷ O.Jahn, Beschreibung der Vasensammlung König Ludwigs in der Pinakothek zu München, Monachium 1854.

warstwach niż orientalizujące i na tej podstawie uznał je za starsze od ceramiki orientalizującej⁸.

W latach 70-tych XIX w. badania nad ceramiką koryncką pozwoliły na wyodrębnienie wcześniejszej grupy w ramach tej ceramiki. Rozróżnienie to było osiągnięciem zarówno A. Furtwänglera, jak i W. Helbiga, którzy niezależnie od siebie dali pierwsze definicje temu zespołowi waz (1879). Pierwszy z badaczy, nie używając jeszcze nazwy ceramika "protokoryncka", stwierdził, że omawiana grupa ceramiki jest pośrednią między ceramiką okresu geometrycznego i korynckiego i datował ją na VII i VI w. p.n.e.⁹. Nazwę "ceramika protokoryncka" wprowadził G. Loeschke (1881), a następnie w 1883 r. przejął ją Furtwängler, który publikując dwa aryballosy z polichromowanymi przedstawieniami figuralnymi określił ich styl jako "protokoryncki"¹⁰.

Pojęciem ceramiki protokorynckiej (w dzisiejszym rozumieniu) określane są niewielkich rozmiarów wazy geometryczne o dekoracji bardzo prostej i wysokim poziomie technicznym (głównie skyfosy, kotyle, aryballosy kuliste, oinochoe o szerokim dnie i pyksis) oraz naczynia o charakterze orientalizującym (przede wszystkim aryballosy), których dekoracja łączy motywy geometryczne i orientalizujące. Jednak najbardziej reprezentatywna jest w omawianej ceramice nieliczna grupa miniaturowych naczyń ozdobionych fryzami zwierzęcymi lub scenami figuralnymi wyobrażającymi człowieka; wyróżnia je wysoki artyzm i finezja wykonania przy zastosowaniu modelunku linią rytą i żywej polichromii.

Od momentu wyodrębnienia ceramiki protokorynckiej definicja tej grupy waz nie była jednoznaczna i zmieniała się, zanim przybrała przedstawioną wyżej formę. Helbig wyodrębnił pewną serię waz subgeometrycznych (głównie aryballosów), które jego zdaniem były wyrobem Chalkis importowanym do Italii południowej i na Sycylię przez kolonistów chalcydyjskich¹¹. Niektórzy uczeni, jak L. Couve i E. Pottier, zawężali znaczenie nazwy "ceramika protokoryncka", pierwszy do grupy niewielkich rozmiarów naczyń subgeometrycznych, drugi do waz korynckich stylu geometrycznego¹². Jednak tendencję ogólną stanowiło powiększanie zakresu znaczeniowego określenia "ceramika protokoryncka", jakie przyjął Furtwängler. I tak włączono do ceramiki protokorynckiej większość geometrycznych naczyń stylu korynckiego oraz naśladownictwa etruskie ceramiki warsztatów w Koryncie, czyli tzw. wazy italo-korynckie.

Z chwilą wyodrębnienia omawianej grupy waz postawiono dwie ważne kwes-

⁸ A. Conze, Zur Geschichte der Anfänge der griechischen Kunst, Wien 1870.

⁹ A. Furtwängler, Bronzefunde aus Olympia und deren kunstgeschichtliche Bedeutung, Berlin 1879, s. 47 i 51.

¹⁰ G. Loeschke, Dreifuss aus Tanagra, AZ, 39, 1881, Szp. 47; A. Furtwängler, Kentaurenkampf und Löwenjagd auf zwei Archaischen Lekythen, AZ, 41, 1883, szp. 153-154.

¹¹ W. Helbig, Die Italiker in der Poebene, Lipsk 1879, s. 84-86.

¹² L. Couve, Un lécythe inédit du Musée du Louvre, RA, 32, I, 1898, s. 217-228; E. Pottier, Catalogue des vases antiques, Musée du Louvre, t. II, Paryż, 1899, s. 425-426.

tie: ośrodka produkcji i datowania tych naczyń. Termin "ceramika protokoryncka" oznaczał bowiem wówczas zespół naczyń wykazujący niewątpliwe powiązania z ceramiką koryncką, nie determinował jednak miejsca ich produkcji. Dlatego też ośrodek produkcji waz protokorynckich łączono z różnymi niastami Grecji mającymi kontakty handlowe z Koryntem. I tak wspomniany Helbig, a następnie F. Dümmler i E. Gabrici, biorąc pod uwagę dużą ilość omawianej ceramiki w koloniach chalcydyjskich w Italii, wysunęli Chalkis jako miejsce jej produkcji¹³. Natomiast B. Graef wnioskuje z dużej ilości znalezionych na Eginie waz protokorynckich, że były one wytwarzane na wyspie¹⁴. Wysunięto także inne hipotezy, m.in. Loeschke zaproponował jako miejsce wyrobu Argos lub Sykion¹⁵. Za teorią sykiońskiego pochodzenia waz tzw. protokorynckich wypowiedział się w monografii tego problemu K.F. Johansen¹⁶, jednak Ch. Dugas ostatecznie wyjaśnił w 1925 r. niesłuszność przypisywania miastu Sykion warsztatów protokorynckich¹⁷.

W 1895 r. P. Orsi, a w 1897 r. L. Pallat, opierając się na swych znaleziskach (w Syrakuzach i na Eginie), wyciągnęli analogiczne wnioski, że ceramika protokoryncka była produkcją wcześniejszą warsztatów w Koryneie, gdzie od około 620-610 r. p.n.e. wytworzył się styl koryncki¹⁸. Wysoki artyzm ceramiki protokorynckiej zainteresował wielu badaczy. Na ezoło problemów związanych z ceramiką protokoryncką wysunęła się sprawa datowania tych wyrobów. Rozważano ją w stosunku do produkcji korynckiej:

1) wazy protokorynckie są wcześniejsze,

2) prawie współczesne korynckim, tzn. że w pewnym okresie produkowano jednocześnie w obu stylach.

Pierwsza hipoteza postawiona w XIX w. (Furtwängler, J. Boehlau i inni) utrzymała się jako najlepiej dowiedziona i potwierdzona licznymi argumentami¹⁹.

Ważny element datowania ceramiki protokorynckiej stanowi ewolucja kształtów aryballosów: od brzuchatych - o brzuchu dowolnym - do mających brzusiec silnie zwężony u dołu. Ewolucja ta nakreślona została najpierw przez Orsiego, a następnie przez H.L. Lorimer²⁰.

Dogłębnie przestudiował zagadnienie ewolucji form aryballosów i ich

¹³ G. Helbig, j.w., s. 8, przyp. 1; Dümmler, Vasen aus Tanagra und Verwaneltes, JdJ, 2, 1887, s. 18-23; E. Gabrici, Cuma, MALinc, 22, 1913, szp. 342-362.

¹⁴ B. Graef, Sitzungsberichte der Archäologische Gesellschaft zu Berlin, Winkelmannsfest, JdJ, AA, 8, 1893, szp. 17.

¹⁵ J. Loeschke, Vase aus Aegina, AM, 22, 1897, s. 262.

¹⁶ K.F. Johansen, Sykyoniske Vaser, Kopenhaga 1918; Les vases sycyoniens, Paryż-Kopenhaga 1923.

¹⁷ Ch. Dugas, La céramique des Cyclades, Paryż 1925, s. 150-154.

¹⁸ P. Orsi, Relazione sugli scavi eseguiti nella necropoli del Fusco, NSc, 1895, s. 113-114; L. Pallat, Ein Vasenfund aus Aegina, AM, 22, 1897, s. 265-333.

¹⁹ A. Furtwängler, Bronzefunde..., s. 47 i 51; J. Boehlau, Aus ionischen und italischen Nekropolen, Lipsk 1898, s. 117.

²⁰ P. Orsi, j.w.; H.L. Lorimer, Notes on the Sequence and Distribution of the Fabrics Called Proto-Corinthian, JHS, 32, 1912, s. 326-353.

dekoracji Johansen w cytowanej już pracy. Praca ta, pomimo odrzucenia teorii sykionńskiego pochodzenia waz protokorynckich, pozostaje fundamentalną publikacją dzięki znakomitej metodzie archeologicznej, zastosowanej przez autora w klasyfikacji tej grupy zabytków. Johansen wyodrębnił 3 style odpowiadające wymienionym fazom rozwojowym aryballosów protokorynckich:

- 1) styl przejściowy,
- 2) styl archaiczny A i B,
- 3) styl archaiczny C.

Podział ten przekształcił badacz w chronologię bezwzględną, opierając się na danych dotyczących dat założenia kolonii greckich na Sycylii i w Italii południowej²¹.

Johansen datę założenia miasta czerpał z dzieła Tukidydesa i z nią połączył najstarsze znaleziska ceramiki protokorynckiej w tymże mieście; proces ten, powtórzony dla kilku kolonii, dał badaczowi parę punktów zaczepienia dla jego chronologii ceramiki protokorynckiej (tabl. 1).

Podsumowanie osiągnięć w dziedzinie badań nad ceramiką grecką przyniosło wydane w końcu XIX w. i na początku XX w. dzieło E. Pottier - katalog waz z Luwru²². W cytowanym już tomie drugim Pottier poczynił pewne nie sprecyzowane dokładniej spostrzeżenia na temat ceramiki korynckiej. Uwzględnił w swych rozważaniach nadzwyczaj dużą ilość naczyń italo-korynckich; odnotował wpływy jońskie w ceramice stylu korynckiego, której rozwój zamknął między początkiem VII a połową VI w p.n.e.²³.

W naszym stuleciu wczesne datowanie ceramiki korynckiej wywołało sprzeciw, w konsekwencji którego stopniowo je obniżano. Obecna chronologia z niewielkimi zmianami (por. tabl. 1, 2), została ustalona przez Humphry G.G. Payne'a w 1931 r. Fundamentalna publikacja Payne'a, dotycząca sztuki korynckiej w okresie archaicznym, właściwie ustawiła zagadnienie ceramiki korynckiej i ugruntowała poglądy zwolenników Koryntu jako producenta waz protokorynckich²⁴. W wyniku pogłębionych studiów nad ceramiką koryncką okazało się konieczne szczegółowe zajęcie się ceramiką protokoryncką. Toteż w dwa lata potem Payne opublikował pracę poświęconą ceramice protokorynckiej²⁵.

Okres II wojny światowej nie sparaliżował zupełnie badań nad korynckim malarstwem wazowym. W 1943 r. ukazuje się praca D.A. Amyxa o korynckich

²¹ Pierwszy postawił problem relacji między datami założenia kolonii greckich na Sycylii i w Italii Pd. a ceramiką protokoryncką B. Schweitzer, *Untersuchungen zur Chronologie und Geschichte der geometrischen Stile Griechenlands*, AM, 43, 1918, s. 8-49.

²² E. Pottier, jw., t. 1 1896, t. 2 1899, t. 3 1906.

²³ Tamże, t. 2, s. 417-485.

²⁴ H.G.G. Payne, *Necrocorinthia, A Study of Corinthian Art in the Archaic Period*, Oxford 1931.

²⁵ Id., *Protokorintische Vasenmalerei (Bilder griechische Vasen)*, Berlin 1933.

Porównanie chronologii Payne'a i innych podstawowych chronologii proponowanych w latach 1923-1960 (wg J. Ducat, op. cit., tabl. I)

Style	Johanes VS, Paryż Kopenhaga 1923, s. 185	Payne, PKV, Berlin 1933, s. 20 NC, Oxford 1931	Buschor, Gr. Vasen, Monachium 1940, s. 25-35, s. 63-73	Hopper, BSA, 44, 1949, s. 180	R.M. Cook, Greek Painted Pottery, London 1960, s. 44-60
Wczesny protokoryncki	800-725 styl przejściowy aryballosy brzuchate	750-700			725-700
Środkowy protokoryncki I Czarnofigurowy I	725-690 styl archaiczny A aryballosy o brzuścu owalnym	700-675	690/80-660/50		700-675
Środkowy protokoryncki Czarnofigurowy II	690-650 styl archaiczny aryballosy o brzuścu owalnym	675-650	660/50-640		675-650
Późny protokoryncki	styl archaiczny C aryballosy o brzuścu silnie zwężonym u dołu	650-640	640-625	650-630	650-640
Przejściowy		640-625	625-ok.610	630-620/15	640-625
Wczesny koryncki		625-600	ok.610-ok.590	620/15-590	625-600
Środkowokoryncki		600-580	ok.590-575		600-575
Późny koryncki I		580-550	575-550		575-550

Chronologia Valleta-Villarda porównana z chronologią Payne'a (wg J. Ducat, op.cit., tabl. II)

Style	Villard MEFB, 60, 1948, s. 33	Vallet i Villard; BCH, 76, 1952, s. 344	Villard, Les Vases grecs, Paryż, 1956	Vallet i Villard BCH, 82, 1958	Chronologia Payne'a
Pojawienie się arybal- losów brzuchatych	720	740			750
Wczesny styl orienta- lizujący (wczesny pro- tokoryncki)	720-680	pocz. 720/10			750-700
Styl czarnofigurowy I	680-650		680-650	początek ok. 688 (s.25)	700-675
Styl czarnofigurowy II	650-625		650-630	650-625 (wraz z począt- kiem stylu przejściowe- go, s. 25)	675-650
Późny protokoryncki	630-615				650-640
Przejściowy	625-605		630-610		640-625
Wczesny koryncki	615-590		620-590	620-600 (s.24 i 28)	625-600
Środkowy koryncki	605-570		600-570		600-580
Późny koryncki	575-550		570-550		580-550

wazach w kolekcji Hearst, w której autor daje szczegółowe uwagi o korynckim stylu zwierzęcym z początku VI w. p.n.e.²⁶.

W latach powojennych można zaobserwować bardzo znaczny rozwój badań nad ceramiką orientalizującą Koryntu, przy czym zarysowują się dwa nurty owych badań - z jednej strony zgłębianie problemu chronologii ceramiki protokorynckiej i korynckiej, z drugiej zaś analiza cech stylistycznych przedstawień na naczyniach korynckich i wyodrębnianie warsztatów, a nawet artystów, którzy je tworzyli. Pierwszy z wymienionych kierunków poszukiwań podjął F. Villard w artykule o chronologii ceramiki protokorynckiej w 1948 r.²⁷. Autor odrzuca zaproponowane przez S.S. Weinberga wyróżnienie dwóch serii naczyń w protokorynckiej ceramice geometrycznej, z których serii jedna tylko wykonana byłaby w Koryncie²⁸. Problem wzajemnej relacji stylu korynckiego i protokorynckiego został postawiony przez Villarda następująco: obserwacje stratygraficzne poczynione w czasie badań archeologicznych w koloniach greckich na Sycylii i w Italii południowej doprowadziły autora do stwierdzenia, że ceramika protokoryncka była wcześniejsza od ceramiki korynckiej, a więc nie zachodzi druga z wymienionych wyżej możliwości. Z tym wiąże się konieczność obniżenia datowania proponowanego przez Payne'a. W rezultacie chronologia ceramiki protokorynckiej i korynckiej była według Villarda, nieco odmienna od propozycji Payne'a (por. tabl. 2).

Niezależnie od pracy Villarda, N. Hopper (1949 r.) także sugeruje obniżenie datowania waz okresu przejściowego od stylu protokorynckiego do korynckiego (nazywanego przez Payne'a "transitional") i konsekwentnie naczyń wczesnokorynckich²⁹.

Do zagadnienia chronologii powróci Villard ponownie, tym razem wspólnie z G. Valletem, w artykule traktującym o datach założenia Megarozy Hyblaea i Syrakuz (1952)³⁰. Badacze ustalili pojawienie się aryballosów brzuchatych na 740 r. p.n.e., a początek stylu orientalizującego, czyli początek okresu protokorynckiego wczesnego, w nomenklaturze Payne'a, na lata 720-710 p.n.e. (por. tabl. 2). Obaj ci autorzy podjęli omawiany problem w 1958 r. poruszając kwestię daty założenia Selinuntu³¹. W artykule tym autorzy doszli do wniosku, że należy zaniechać wyróżniania późnego okresu protokorynckiego, bowiem zostaje on wchłonięty przez drugi styl czarnofigurowy (okres protokoryncki środkowy II u Payne'a) oraz styl przejściowy

²⁶ D.A. Amyx, *Corinthian Vases in the Hearst Collection at San Simeon*, (w:) University of California publications in Classical Archaeology; I, nr 9, Berkeley, Los Angeles 1943, s. 207-240.

²⁷ F. Villard, *La chronologie de la céramique protocorinthienne*, MEFR, 60, 1948, s. 7-34.

²⁸ S.S. Weinberg, *What is Protocorinthian Geometric Ware*, AJA, 45, 1941, s. 30-44.

²⁹ N. Hopper, *Addenda to "Necrocorinthia"*, BSA, 44, 1949, s. 169.

³⁰ G. Vallet, F. Villard, *Les dates de Fondation de Megara Hyblaea et de Syracuse*, BCH, 76, 1952, s. 289-346.

³¹ Vallet, Villard, *La date de fondation de Sélinonte: les données archéologiques*, BCH, 82, 1958, s. 16-26.

(por. tabl. 2). Przedstawione datowanie Valleta i Villarda ma ważną cechę, zakłada mianowicie częściowe zazębianie się poszczególnych faz ceramiki protokorynckiej i korynckiej, np. wczesny i środkowy okres koryncki pokrywają się na przestrzeni 15 lat (tabl. 2).

Obniżenie chronologii stylu korynckiego postulował także H. Walter (1959 r.). Publikując ceramikę protokoryncką i koryncką pochodzącą z wykopalisk na Samos, ustalił on początek wczesnego okresu korynckiego na około 600 r. p.n.e.³².

J. Ducat (1962 r.) poddał analizie wszystkie dotychczasowe próby datowania ceramiki z warsztatów korynckich i generalnie słusznie zarzucił autorom hipotez o datowaniu tych wytworów zbyt jednostronne ukierunkowania badań i wniosków wynikających ze znalezisk na terenie południowej Italii i Sycylii. Autor zwraca uwagę na rezultaty wykopalisk angielskich prowadzonych w Anatolii. Odkrycie ceramiki z warsztatów Koryntu w Smyrnie oraz zdobycie i zniszczenie tego miasta przez Alyattes, króla Lidii, które według Ducat nastąpiło między 600 a 585 r. p.n.e. stały się dla autora punktem wyjścia do postawienia hipotezy, że wczesny styl koryncki pozostawał w pełni rozwoju jeszcze około 590 r. p.n.e. Stąd przejście od wczesnego do środkowego okresu korynckiego musiało nastąpić, jak proponuje Ducat, około 585 lub 580 r. p.n.e.³³, a nie, jak to sugerują Vallet i Villard, około 600 r. p.n.e.,

Zaadoptowanie metody J.D. Beazley'a do studiów nad przedstawieniami zdobitymi orientalizujące wazy korynckie stało się momentem przełomowym w drugim nurcie omawianej tu historii badań, który dotyczył analizy stylistycznej przedstawień figuralnych. Początek tego rodzaju poszukiwań znaleźć można w fundamentalnej dla ceramiki korynckiej pracy Payne'a; autor ten wyodrębnił kilka warsztatów i sylwetek malarzy. Zainteresowanie malowidłami waz korynckich pobudziło do zajęcia się tą problematyką po II wojnie światowej. Owocem tego była opublikowana w 1953 r. praca J.L. Bensona o ceramice korynckiej, w której badacz wyodrębnił dalsze warsztaty i mistrzów³⁴. Od tego momentu rozpoczyna się na większą skalę analiza cech stylistycznych przedstawień na naczyniach poszczególnych warsztatów i mistrzów, atrybuowanie im coraz większej liczby waz, w końcu wyróżnienie nowych indywidualności artystycznych. T.J. Dunbabin i M. Robertson dokonali analizy ceramiki protokorynckiej pod tym kątem, a wyniki swych badań w wielu punktach zbieżne z rezultatami osiągniętymi przez Bensona) opublikowali w 1954 r.

Z zakresu omawianej tu problematyki znalazło się szereg artykułów ta-

³² H. Walter, Korinthische Keramik (aus Samos), AM, 74, 1959, s. 64-66.

³³ J. Ducat, L'archaïsme à la recherche de points de repère chronologiques, BCH, 86, 1962, s. 165-184 (szcz. s. 181-182).

³⁴ J.L. Benson, Die Geschichte der korinthischen Vasen, Bazyleja 1953. Benson uzupełnił swoją podstawową pracę dwoma artykułami: Some Notes on Corinthian Vase-Painters, AJA, 60, 1956, s. 219-230; Corinthian Vase-Painters, ibid., 61, 1957, s. 175-176.

kich badaczy, jak: J.L. Benson, D.A. Amyx, P. Lawrence i wielu innych. Brak jest natomiast w okresie powojennym większych publikacji monograficznych i syntetycznych. Wyróżnia się książka A. Seeberga (1971 r.), będąca opracowaniem monograficznych wraz z przedstawieniami komastów³⁵. Jest to katalog, który pomyślany jako uzupełnienie epokowego dzieła Payne'a, przedstawić miał olbrzymią dokumentację tej ciekawej grupy waz zebraną przez autora. Seeberg nie daje jednak w swoim dziele, stanowiącym cenny dokument badań nad jednym problemem, żadnej próby interpretacji tak popularnego w ceramice korynckiej tematu dekoracyjnego, jakim były wyobrażenia komastów.

Podobnie jak przed laty dyskusja toczyła się głównie wokół zagadnienia waz protokorynckich. Obecnie na czoło problemów związanych poniekąd z ceramiką koryncką wysuwa się zagadnienie waz italo-korynckich.

Naczynia te nie zostały systematycznie przebadane, wyróżniono jednak niektóre grupy. Także i w tej dziedzinie duże zasługi położył Payne, wyróżniając m.in. Malarza Brodatego Sfinksa³⁶. C. Albizzati i J.D. Beazley wyodrębnili grupę zwaną "Grupą dużych rozet", imitującą wyroby korynckie z okresu środkowego³⁷.

Po połowie XX w. badacze zwracają więcej uwagi na problem naśladownictwa italskich wyrobów korynckich. Zagadnieniu wyodrębnienia indywidualności artystycznej wśród twórców ceramiki italo-korynckiej poświęcił jedną ze swych rozpraw Amyx³⁸. Duże znaczenie dla omawianej tematyki mają prace J.G. Szilagyiego³⁹.

W y k a z s k r ó t ó w

AA	Archäologischer Anzeiger. Berlin
AC	Archeologia Classica. Rzym
AJA	American Journal of Archaeology. Baltimore
AM	Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung. Ateny-Stuttgart
Ann.Inst.	Annali dell' Instituto di Correspondenza Archeologica. Rzym
AZ	Archäologische Zeitung
BCH	Bulletin de Correspondance Hellenique. Paryż
BSA	Annual of the British School at Athens. Londyn
CVA	Corpus Vasorum Antiquorum

³⁵ A. Seeberg, Corinthian Komos Vases, Londyn 1971.

³⁶ Malarz Brodatego Sfinksa działał w Etrurii i naśladował styl ceramiki korynckiej z lat 630-610 p.n.e., por. Payne, Necrocorinthia, s. 206-209; Benson, Geschichte..., s. 30, nr 36; id. Corinthian Vase Painters, AJA, 41, 1957, s. 176, L. Bani, Pittore della Sfinge Barbata, EAA, 7, 1966, s. 233.

³⁷ C. Albizzati, Vasi antichi dipinti del Vaticano, Watykan 1924, s. 48 n.; J.D. Beazley i F. Magi, La raccolta Benedetto Guglielmi nel Museo Gregoriano Etrusco, I, nr 82-85, Watykan 1939.

³⁸ D. Amyx, Studi di onore di Luisa Banti, Rzym 1965, s. 1-14.

³⁹ J.G. Szilagyiego, Italo-Corinthiaca, SE, 26 (seria 2), 1958, s. 273-287; id., Remarques sur les vases Etrusco-Corinthiens de l'exposition étrusque de Vienne, AC, 20, 1, 1968, s. 1-23.

- EAA Enciclopedia dell'arte antica, classica e orientale. Rzym 1958-1966
Rzym 1958-1966
- JdJ Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts. Berlin
- JdJ Journal of Hellenic Studies. Londyn
- MAInc Monumenti Antichi dell'Accademia dei Lincei. Mediolan
- MEFR Mélanges d'Archéologie et d'Histoire publiés par l'École
Francaise de Rome. Paryż
- NSe Notizie degli Scavi di Antichità. Rzym
- RA Revue Archéologique. Paryż
- SE Studi Etruschi. Florencja